

Наталія ІВАНОВА,
мол. наук. співроб.

Удосконалення експертно-правового супроводу демократичних трансформацій в умовах розвитку електронних технологій

У статті розглянуто зростаюче значення інформаційних процесів у житті суспільства, що обумовлює підвищення уваги до вдосконалення законодавчого регулювання інформаційних відносин. Акцентовано увагу на особливостях суспільних потреб у правовій інформації, а також на ролі бібліотек у їх задоволенні.

На сучасному етапі розвитку суспільства, який характеризується ринковими перетвореннями і вдосконаленням державного управління, демократизацією всіх сфер життя, інтеграцією у світову спільноту, особливо чітко проявляється суперечності між сучасним станом інформаційного ринку України та правовим регулюванням інформаційної сфери. Крім того, зростання попиту всіх категорій користувачів на інформацію правового характеру спонукає до узгодженості взаємодії суб'єктів правової інформації та інформаційної системи галузі.

Об'єктом розгляду в статті виступає інформатизація правотворчої та правореалізаційної діяльності, а також правове забезпечення процесів інформатизації.

Предметом є вдосконалення системи електронних джерел правової інформації у напрямі досягнення відповідності інформаційним потребам основних категорій споживачів.

Історичний досвід свідчить, що основним засобом функціонування сучасного цивілізованого суспільства є демократія. Україна рухається до демократії своїм важким шляхом, поступово долаючи всі етапи її розвитку.

Розуміння демократії давно вийшло за рамки сприйняття її як феномену політичної сфери. Американський політолог Р. Даль наголошує, що демократія – це процес розширення, оновлення ідеалів і принципів інститутів та процедур. У сучасному світі демократія – це потужний соціальний процес, спосіб організації та функціонування суспільства.

Ознаками демократії, як відомо, є багато цінностей – народовладдя, індивідуальні свободи й права людини, плюралізм, толерантність, загальний добробут, справедливість, гласність та ін. Упродовж років незалежності Україна наполегливо втілювала їх у життя. Стрімкі процеси цивілізаційного розвитку сприяли тому, що одним з критеріїв демократії стала побудова орієнтованого на інтереси людей, відкритого для всіх і спрямованого на розвиток інформаційного суспільства.

Інтереси особи в інформаційній сфері полягають насамперед у реальному забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина на доступ, використання інформації, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку, духовний та інтелектуальний розвиток. Складова національних інтересів в інформаційній сфері, обумовлена потребами суспільства, полягає у використанні інформації для розвитку всіх сфер життя, зміцнення демократії, досягнення суспільної злагоди, збереження національної безпеки.

Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому інформація є однією з головних цінностей демократії, а критерієм демократичності виступає, відповідно, доступ до інформаційних баз даних, вільної, правдивої, неупередженої та об'єктивної інформації. Гарантом цього виступає система права, заснована на інформаційних чинниках, яка набуває в епоху високих технологій нових рис. Реалізація інформаційних прав надає людині свободу висловлення своєї думки в умовах швидкісної комунікації, що забезпечує якісно новий рівень взаємоінтеграції й мобільності суспільства, реакції на будь-яке явище.

Основні принципи діяльності держави в інформаційній сфері на найближчі роки визначено Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» від 9 січня 2007 р. № 537-V.

Нормативно-правове та нормативно-технічне забезпечення процесу інформатизації в Україні почалося після ухвалення 1998 р. Закону України «Про Національну програму інформатизації» та ряду інших нормативних актів Кабінету Міністрів України та указів Президента України.

Національне право має значний масив нормативних актів (законів та підзаконних правових документів – наказів, інструкцій, положень, статутів), які прямо чи опосередковано регулюють суспільні інформаційні відносини в Україні. Узагальнення й підрахунки кількісного складу нормативних актів, які підготовлені органами державної влади, є чинними й регулюють інформаційні відносини, характеризуються такими показниками: в Україні сьогодні діє 259 законів України, 290 постанов Верховної Ради (нормативного змісту), 370 указів Президента України, 89 розпоряджень Президента України, 1159 постанов Кабінету Міністрів України, 206 розпоряджень Кабінету Міністрів України, понад 1100 нормативних актів міністерств, комітетів і окремих відомств.

Це зумовило необхідність систематизації інформаційного законодавства на рівні кодифікації. У вищезгаданому Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» передбачено: «З метою підвищення ефективності розвитку інформаційного суспільства необхідно створити цілісну систему законодавства, гармонізовану з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства, зокрема здійснити кодифікацію інформаційного законодавства».

Кодекс об'єднає в одному законодавчому акті регулювання провідних суспільних відносин, об'єктом яких є інформація, неза-

лежно від форми, способу, засобу чи технології її прояву, і дасть можливість досягти узгодженості, зокрема, у визначеннях понятійного апарату. Існує потреба зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу.

Вельми актуальним є аналіз зарубіжного досвіду регулювання зазначених суспільних відносин. Так, у Німеччині інформаційне право є самостійною галуззю права, що поділяється на так звані підгалузі: інформаційного цивільного права, інформаційного кримінального права та права про адміністративні правопорушення; інформаційного цивільного права щодо електронно-інформаційних та комунікаційних послуг тощо.

Зміцнення незалежної України як демократичної правової держави, входження її до міжнародного економічного і правового простору, створення соціально орієнтованої ринкової економіки, приєднання до міжнародних договорів, інтенсивна законотворчість, становлення нових правових інститутів кардинально змінюють структуру й характер інформаційних потреб. На сучасному етапі розвитку суспільства практично неможливо назвати галузь або сферу людської діяльності, яка не відчувала б залежність від ринку інформації. В умовах інтенсивного протікання масштабних соціальних і економічних перетворень у суспільстві неминуче й закономірно зростає попит на правову інформацію. Таким чином, у рамках процесу інформатизації України розпочалася інформатизація права. Узагальнюючи функції процесу правової інформатизації, його можна визначити як інформатизацію правотворчої та правореалізаційної діяльності, а також правове забезпечення процесів інформатизації.

Інтенсивність використання правової інформації обумовлюється динамікою суспільних процесів, темп яких надзвичайно високий. Унаслідок цього різко зросла кількість та періодичність її вироблення, передачі, оновлення, аналізу й синтезу. Крім того, в умовах стрімкого розвитку електронних технологій дедалі міцніші пози-

ції завойовують інтернет-технології. Електронні джерела інформації набувають дедалі більшої популярності, що спричиняє поступове зменшення ролі матеріального носія порівняно зі значенням інформації на ньому.

Складовими правової інформації є Конституція України, інші законодавчі й підзаконні нормативні правові акти, міжнародні договори та угоди, норми й принципи міжнародного права, а також ненормативні правові акти, повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи та ін., відповідно, усі ці джерела мають бути доступними в електронному інформаційному просторі. Інформація має бути не тільки вільною, але й легкодоступною.

На рівні сучасних вимог, цілей і завдань можливість оперативного отримання експертно-правової інформації – найважливіша умова підтримки діяльності індивідуальних і колективних суб'єктів. Це сприяє здійсненню належної інформаційної взаємодії в правовій сфері державних органів, юридичних і фізичних осіб для забезпечення ефективної управлінської, правотворчої і правозастосовчої діяльності.

Надійними джерелами правової інформації є офіційні сайти органів державної та місцевої влади. Сайт Кабінету Міністрів України (www.kmu.gov.ua), Верховної Ради України (www.rada.gov.ua), Верховного Суду України, сайти міністерств та відомств. Архів законодавчої бази представлений на сайті Liga Online (www.liga.kiev.ua), крім того, на ньому можна ознайомитися з новинами, коментарями та ін. Також в українському інтернет-просторі є версії друкованих спеціальних видань, наприклад, газета «Юридична практика» (www.yurpraktika.com), що висвітлює правові, політичні, ділові і соціальні явища, що перебувають у сфері інтересів юридичної громадськості. Серед юридичних інтернет-видань варто відзначити інформаційно-правовий проект «Юриспруденція он-лайн» (<http://www.lawyer.org.ua>), що містить публікації науковців, студентів та юристів-практиків з актуальних проблем теорії та практики, рецензії, моніторинги та ін.

Варто зазначити, що в Україні сьогодні спостерігається збільшення попиту на громадсько-політичні, науково-популярні, нормативно-виробничо-практичні та довідкові видання з права. Євроінтеграційний курс України, активне економічне, соціальне, культурне та громадське співробітництво з країнами Європи спричинило те, що користувачі дедалі частіше шукають джерела зарубіжного права, матеріали для проведення порівняльного аналізу правозастосовчої практики та ін. І пошук такого роду інформації ускладнений, особливо це стосується відбору «комерційно менш вагомій» юридичної інформації.

Висока динаміка змін інформаційного й законодавчого простору сприяє зростанню кількості користувачів-неспеціалістів. Особливості та специфічні ознаки їхніх потреб формуються залежно від віку, освіти, характеру, стажу роботи, специфіки власне галузі діяльності. Ця категорія користувачів має на меті отримати відомості про державну політику у сфері українського законодавства; зміцнення правової основи життєдіяльності українського суспільства; про законотворчу діяльність органів державної влади, про застосування нормативно-правових актів; про результати наукових досліджень із правознавства і суміжних наук (аналітичні матеріали, коментарі та загальні консультації з цих питань викладені доступною мовою для сприйняття широкою аудиторією користувачів). Формалізований характер викладення матеріалів на офіційних сайтах зумовлює створення нового формату джерел правової інформації, так би мовити «загального вжитку». Надзвичайно актуальною та затребуваною є така послуга як «Віртуальна довідка», однак надають її одиниці. Вагомим недоліком також є відсутність інформації про такі послуги, тому найчастіше пересічний користувач просто не знає, що її можна десь отримати.

Істотне значення у формуванні правової культури та доведенні правової інформації до населення мають бібліотечні установи. В умовах високих темпів розвитку електронних технологій вони можуть розвивати та експлуатувати свої унікальні ресурси з най-

більшою користю для суспільства. Сьогодні більшість бібліотек мають комп'ютерні бази даних і власний електронний фонд.

Цікавим є досвід Російської Федерації, де в 1998 р. була розроблена і прийнята міжвідомча Програма «Створення загально-російської мережі публічних центрів правової інформації на базі загальнодоступних бібліотек». Досвід перших років реалізації програми довів особливу соціальну цінність мережі, переконав, що вона активно затребувана населенням і владою та потребує розвитку.

У віддалених регіонах РФ використовується й активно розвивається нова форма інформаційно-бібліотечного обслуговування населення. Спочатку факсом або за телефоном збираються запити з віддалених місць із питань, що цікавлять людей. Співробітники бібліотек готують відповіді на них, а потім об'їжджають ці місця – дають роз'яснення та пропонують алгоритм вирішення проблем, що стоять перед конкретними людьми. Бібліотекам допомагають фахівці-юристи або студенти.

В Україні також триває розвиток надання подібних послуг. Зокрема, треба зазначити, що створена у складі НБУВ Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади (СІАЗ) у співробітництві з Департаментом комунікацій влади та громадськості Кабінету Міністрів України готує відповіді та коментарі спеціалістів на звернення громадян у сфері пенсійного, податкового, житлового та ін. законодавства, питань охорони здоров'я, ліцензування господарської діяльності тощо. Матеріали, викладені в інформаційно-аналітичному журналі «Україна: події, факти, коментарі», можна знайти на сайті Національної бібліотеки України імені В. Вернадського (www.nbu.gov.ua). Подібні послуги надає Національна парламентська бібліотека та деякі обласні бібліотеки України.

Зарубіжний досвід демонструє, що ефективність пошуку, каталогізації та використання правової інформації значно підвищу-

ється в разі наділення юридичних бібліотек автономією в рамках публічної бібліотеки.

У Нідерландах, США і Канаді працівники бібліотек, що працюють з матеріалами правової тематики, мають юридичну освіту. Це дає змогу підвищити ефективність роботи з базами даних. Такий підхід сприяє зростанню престижу професії бібліотекаря, залученню до цієї роботи молодих, орієнтованих на дослідження вчених.

Інтернет-каталоги багатьох зарубіжних бібліотек забезпечують миттєвий доступ до іноземних інформаційно-правових ресурсів, пропонуючи максимально оптимізовані можливості пошуку.

Підсумовуючи, слід зазначити, що в Україні останніми роками кількість електронних правових ресурсів значно збільшилася. Але аналіз їх використання різними категоріями користувачів показує, що розмаїття інформації виявляється малоефективним на практиці за відсутності оптимального доступу. Значення факту наявності інформації зменшують такі недоліки, як залежність від вибору джерел і вузькість спектра, слабкі пошукові можливості тощо.

У цьому контексті бібліотеки з їх колосальним досвідом задоволення інформаційних потреб соціуму мають координувати прагнення користувачів отримати необхідну інформацію. Висока результативність у цій сфері може бути досягнута за умови використання кращих прикладів іноземного досвіду, залучення нових людей, ініціатив, кадрів та нових технологій.

Список використаної літератури

1. *Беляков, К.* Інформатизація організаційно-правової сфери суспільної діяльності [Текст] / К. Беляков // *Право України.* – 2004. – № 6. – С. 88–92.

2. *Демкова, М.* Інформаційне право: стан та перспективи розвитку в Україні (з круглого столу) [Текст] / М. Демкова // *Право України.* – 2004. – № 5. – С. 169–171.

3. *Прокошева, Т., Воскресенська, Г.* Майбутнє публічних бібліотек та їхня роль в інформаційному суспільстві [Текст] / Т. Прокошева, Г. Воскресенська // *Бібл. планета.* – 2000. – № 2. – С. 16–17.

4. *Васюк, О.* Документний потік з юридичних наук [Текст] / О. Васюк // *Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.* Вип. 5. – К. : НБУВ, 2000. – С. 228–232.

5. *Кушакова-Костицька, Н.* Від свободи слова до інформаційного суспільства [Текст] / Н. Кушакова-Костицька // *Право України.* – 2004. – № 7. – С. 129–133.